

Arhivele Statului

1. Rolul și importanța lor

Publicul nostru mare nu este încă destul de lămurit asupra menirii și rolului Arhivelor Statului, deși ele contează printre instituțiile cele mai vechi ale țării și împlinesc, numai în organizația lor actuală, un veac de existență.

Înșiși cărturarilor nu-și dau cu toții seamă de folosul imens ce-l aduc Arhivele Statului atât pentru cunoașterea trecutului, din toate punctele de vedere, cât și pentru asigurarea și valorificarea drepturilor și intereselor materiale și morale ale locuitorilor.

Se crede în deobște, că instituția aceasta nu are altă menire, decât să îngrămădească în clădirile ei sumbre și morocănoase înconjurate de ziduri de cetate și izolate de restul lumii, hârtoage învechite, dosare și condici mucegăite, sigilii scoase din uz și alte vechituri „netrebnice” scrise toată slove pe cari puțini le mai pot citi și mai puțini le pot înțelege. Odată depus în arhive, acest material nu mai are prilejul să fie scos la lumina zilei, decât în rarele cazuri când vreun cercetător maniac se abate pe acolo spre a scormoni tăinele trecutului.

Dar cei ce au citit pe Grigore Alexandrescu, care, deși poet, a fost timp de cinci ani director al Arhivelor Statului (1849—1854) nu-și pot ascunde îngrijorarea pentru soarta materialului depus în arhive, când își amintesc de versurile sale :

In arhiva României
Unde statul grămădește
Tot ce nu-îmai trebuiește,
Hârtii, condici osândite,
Judecăți nenorocite,
Are cuiburi din vechime
Numeroasă șorecime,
Sămînție roditoare
Și de literi rozătoare...

Desigur că satira lui Alexandrescu nu cadrează cu situația actuală Arhivelor Statului din București și Iași, nici cu a celorla din restul țării. Astăzi adevărații „șoarecicide arhivă” sunt funcționarii devotați, cari cu o pasiune neîntrecută, cu o răbdare infinită și cu o meticulozitate rară muncesc zide zi la orânduirea sistematică a materialului nesfârșit și la apărarea lui de toate pericolele ce-l amenință.

Căci pe lângă adunarea materialului merită a fi păstrat pentru posteritate, conservarea lui în cele mai bune condiții este o altă menire principală a arhivelor noastre.

Se înțelege că materialul din Arhivele Statului nu poate și nu trebuie să rămână un material mort, neproductiv, ci este de cel mai mare interes ca să fie rechemat la viață, să fie cât mai ușor și mai

complet utilizabil atât de către cei ce se ocupă cu cercetarea trecutului, cât și de către cei ce au interesul să-și valorifice vreun drept sau să-și asigure vreo pretenție cu ajutorul lui.

De aceea inventariarea, clasarea și catalogarea acestui material după sistemele cele mai lesnicioase și mai practice constituie problemă fundamentală pentru orice arhivă și în special pentru o arhivă de stat.

Căci o arhivă de stat mai are și această a treia menire : de a pune la dispoziția statului și particularilor nu numai materialul trebuincios pentru cercetările științifice, ci și probele documentare necesare pentru susținerea anumitor drepturi și revendicări materiale și morale.

În adevăr, pe lângă actele și documentele vechi, pe lângă condicile, sigiliile și piesele heraldice rămase din vremuri îndepărtate, la Arhivele Statului se depun în mod treptat și arhivele mai noi ale tuturor autorităților statului, județelor și comunelor. Acestea cuprind nu numai întreagă evoluția administrației noastre din ultimul timp, dar și actele de proprietate ale statului, bisericii și particularilor, cu toate transformările au intervenit în cursul timpului ; apoi actele de stare civilă ale locuitorilor ; acte despre situația lor militară, despre pricinile judecătorești, despre afacerile financiare, etc., cu un cuvânt despre întreagă viața publică și despre toate afacerile particulare care au avut un răsunet în viața noastră publică.

Prin urmare, nu numai cercetătorii vieții noastre din trecut, dar și oricine are nevoie de dovezi autentice cu privire la orice chestiune de interes public sau particular, le găsește la Arhivele Statului. De aceea atât Direcția generală, cât și Direcțiile regionale (Iași, Cluj, Chișinău și Cernăuți) ale acestei instituții, liberează mereu copii autentice de pe tot felul de acte păstrate în depozitele lor, sau certificate privitoare la tot soiul de chestiuni de ordin public sau particular bazate pe acele acte.

Dar fiind că actele și documentele noastre vechi nu sunt scrise numai în limba românească, ci și în unele limbi străine, care s'au obișnuit în diferite epoci în cancelariile noastre (slavă, latină, greacă, ungurească, germană) Arhivele Statului trebuie să aibă funcționari cari să cunoască aceste limbi și să poată descifra scrisul lor din diferite timpuri. De asemenea, ei trebuie să poată descifra și scrisul românesc din toate epocile. Din aceastăcauză atât autoritățile statului, cât și particularii se adresează Arhivelor Statului când au nevoie de a-și transcrie sau traduce acte vechi scrise în românește sau în limbi străine, de oarece numai aici găsesc specialiștii necesari și numai de aici pot obține copii autentice de pe astfel de acte.

Mănăstirea Mihail Vodă la începutul

trecut (locuiliul al Arhivelor Statului)

Dacă la toate acestea adăugăm activitatea științifică și culturală ce o desfășoară funcționarii Arhivelor Statului, prin publicarea de documente și scrieri istorice, prin redactarea unei reviste de specialitate, prin organizarea expozițiilor de material arhivistic și prin ținerea de conferințe de specialitate, ne dăm seama de rolul cu desăvârșire superior ce-l are această instituție în viața științifică, culturală și socială a poporului nostru și de intensa activitate ce se desfășoară între zidurile umbre și puțin prietenoase ce adăpostesc Arhivele Statului.

2. Scurt istoric

a) De la origină până la Regulament Organic.

Nu avem informații precise despre existența unor arhive la curțile Domnilor Țării-Românești și Moldovei. Sunt însă indicii, că cel puțin de pe la sfârșitul veacului al XIV-lea încep să se formeze pe lângă cancelariile acestor Domni depozite de acte și documente.

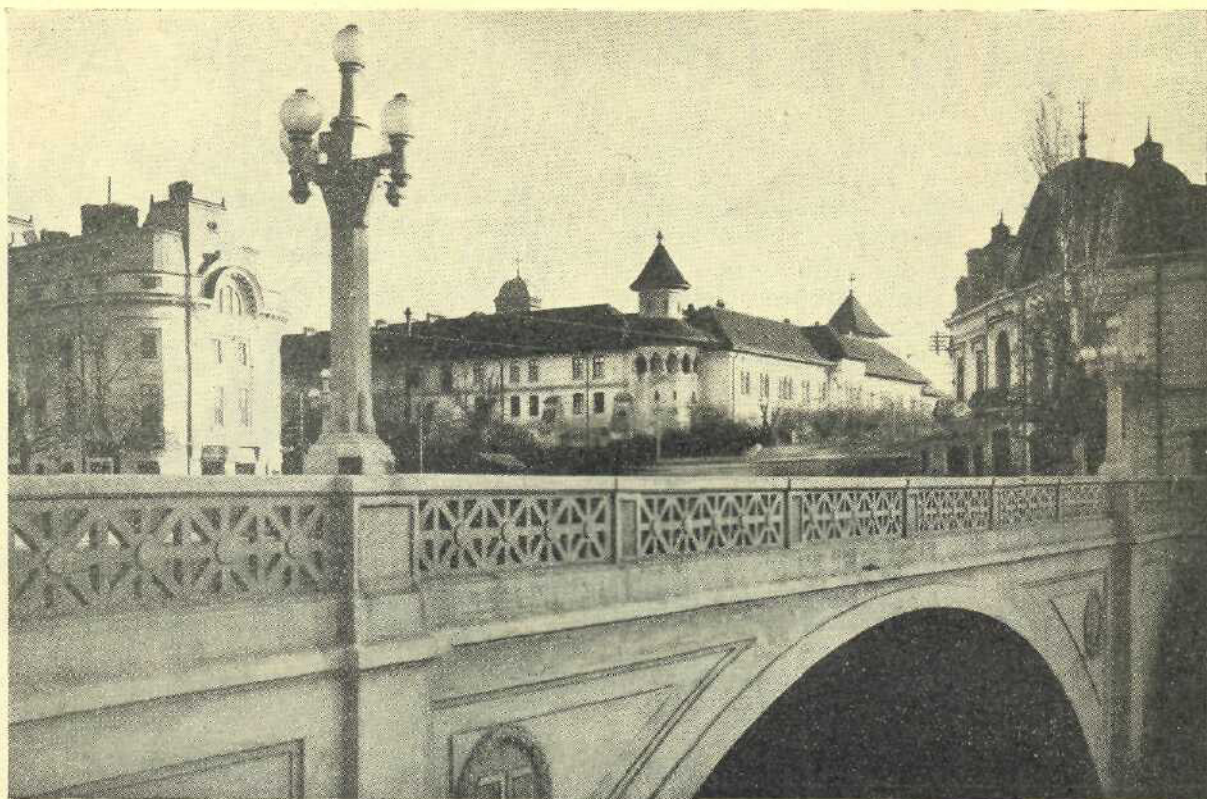
Este adevărat că în acel timp nu intrau în cancelariile noastre domnești decât puține acte scrise, căci atât cererile locuitorilor, cât și rapoartele dregătorilor și chiar răspunsurile la poruncile și însărcinările date de Domni se făceau de regulă verbal. De alta parte și actele ce ieșeau din cancelariile domnești erau puține pe acele vremuri, căci în afară de cărțile domnești — acte de proprietate și de privilegii — și actele diplomatice — misive,

privilegii comerciale, acte de omagiu, tratate — aproape toate poruncile, sentințele și chiar numirile în boierii se făceau tot verbal.

De asemenea, nu era obiceiul ca aceste cancelarii să oprească copii de pe actele ieșite, nici să păstreze toate hârtiile intrate. Prin urmare depozitele arhivistice de care vorbim nu puteau fi prea mari, mai ales că anumite acte se primiau de către înșiși dregătorii cari aveau să le rezolve și nu intrau niciodată în arhiva domneasca.

Din cercetarea materialului arhivistic ce ni s'a păstrat putem deduce că în cursul veacurilor următoare depozitele de curțile domnești au crescut tot mai mult, cu cât actele ce intrau și ieșeau din cancelariile domnești au devenit și ele mai numeroase. De altfel, când pe la mănăstirile mai mari, pe la dregătoriile înalte și pe la primăriile orașelor mai însemnate se formaseră depozite arhivistice, nu se putea să nu existe și la curțile domnești.

De sigur însă că în Țara-Românească și în Moldova, mai multă în alte țări, aceste depozite au suferit pierderi însemnate. De o parte, continuuetele deplasări ale curților domnești în diferite regiuni ale acestor țări; de altă parte, numeroasele războaie și invazii; în sfârșit, dese schimbări de Domni, au contribuit ca arhivele domnești care, conform obiceiului, se transportau peste tot locul împreună cu curtea, să se distrugă sau să se piardă în mare parte.

Arhivele Statului (vedere actuală) podul Dâmboviței

Iar dacă ținem seamă că la noi — ca de altfel și în alte țări — dregătorii considerau actele, documentele, condicile țării ca proprietate particulară și aveau obiceiul să le ia acasă, înțelegem cât material -de interes public s'a pierdut și înstrăinat.

Astfel stând lucrurile nu putem vorbi pentru acele timpuri despre adevărate arhive de stat, ci numai despre depozite, mai mult sau mai puțin bogate, de material arhivistic care se păstrau pe la curțile domnești și ale marilor dregători.

Se pare că începând cu veacul al XVIII-lea — aceste depozite s'au transportat la mitropoliile din București și Iași, căci mitropoliții erau președinții Divanurilor domnești.

O concentrare a depozitelor arhivistică dela curțile domnești și dela dregători într'o arhivă de stat s'a făcut abia cu prilejul aplicării Regulamentului Organic, în anul 1831 în Țara-Românească și în 1832 în Moldova, astfel că dela această dată începe o epocă nouă pentru arhivele noastre de stat.

Cam la fel a fost situația arhivei domnești și în voevodatul Ardealului, cât timp a fost vasal Ungariei și chiar și după ce, în urma luptei dela Măhaci (1526) a trecut sub vasalitatea turcească. Singura deosebire ce se poate constata în această din urmă epocă este că, sub influența metodelor arhivistică din Apus, materialul arhivistic se păstra mai bine și cu mai multă ordine; Păcat numai că în Ardeal administrația nefiind românească, nu s'au putut con-

sidera arhiva aceasta ca o instituție de a noastră, deși materialul privea în cea mai mare parte pe Români.

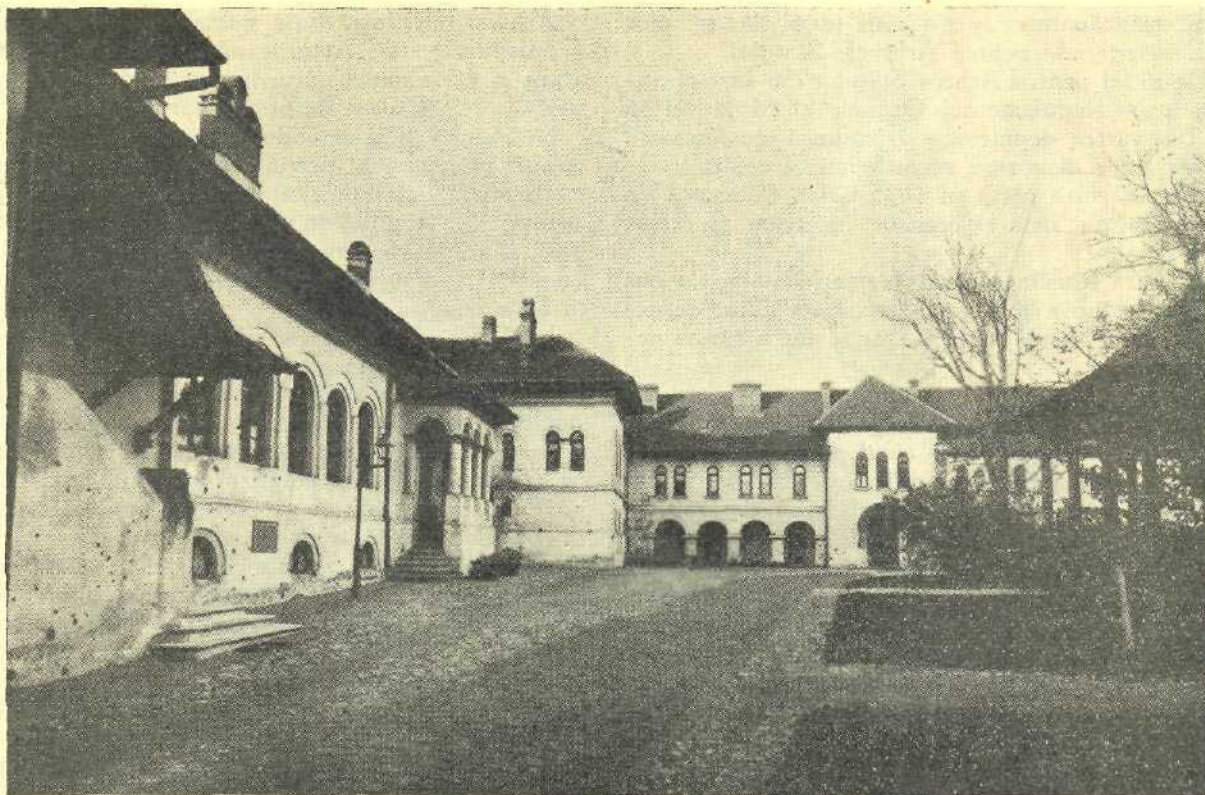
După ocuparea Ardealului de către Austriaci (1687) introducându-se acolo administrația militară și apoi civilă, atât de formalistă și de birocrată a imperiului austriac, s'a resimțit în mod natural de această influență și organizarea arhivei principatului, care devine cu atât mai necesară, cu cât bunul mers al acestei administrații complicate depindea în mare parte de buna orânduială și perfecta sistematizare a arhivelor.

Acum se organizează în mod regulat pe lângă toate autoritățile provinciale registraturi bine sistematizate, cari devin izvoarele principale pentru îmbogățirea arhivelor de stat.

Nu putem preciza astăzi efectul ce l-au avut lungile ocupații militare austriace și rusești din veacul al XVIII-lea în Țara Românească și Moldova asupra arhivelor din aceste două principate. Constatăm însă că materialul arhivistic a crescut enorm în acest timp, ca se observă oarecari încercări de registraturi și că unele metode apusene se introduc și în organizarea acestor arhive.

b) De/a Regulamentul Organic până la Unire.

• Pentru principatele Țării Românești și Moldovei introducerea "Regulamentului Organic" (1831)

Arhivele Statului (veder din curte: birouri, depozite, școala)

Țara Românească, 1832 în Moldova) a avut o importanță excepțională. Această lege organică a înfăptuit pentru prima oară în principatele noastre separația puterilor statului, cari până atunci fuseseră concentrate în mâna Domnului și a Divanului domnesc. În același timp a introdus organizația administrativă modernă, înlocuind vechile dregătorii centrale cu departamente ministeriale, după sistemul apusean.

Noua organizare administrativă a avut, cum era și natural, repercusiune și asupra arhivelor domnești, acestea trebuind să fie transformate în conformitate cu noua stare de lucruri. Căci vechile dregătorii, cari s'au desființat, posedau depozite de acte și documente, a căror păstrare pentru viitor trebuia asigurată. Iar pe lângă noile autorități înființându-se registraturi sistematice, urma în mod natural să se formeze și arhive, a căror soartă de asemenea trebuia hotărâtă.

Această situație a impus transformarea arhivelor domnești în arhive de stat, unde următoarele să se concentreze materialul arhivistic de la toate dregătoriile desființate, iar de altă parte să se depună la sfârșitul fiecărui an materialul arhivistic din registraturile noilor autorități ale statului.

Lucrările în acest scop au început în fiecare principat odată cu aplicarea Regulamentului Organic. Astfel în Țara Românească se iau măsuri încă din Martie 1831, ca materialul arhivistic de la

dregătoriile, ce urmau a se desființa, să fie depuse la Arhiva Statului iar la începutul lui Iunie același an Sfatul Administrativ (Consiliul de Miniștri) fixa primul regulament arhivei: „Regulice urmează a se păzi la ținerea arhivei”. În același timp se numește „arhivar” al statului căminarul Iordache Rasti; el depindea de Ministerul de Interne (Loqofeția din Lăuntru).

În Moldova primele măsuri pentru funcționarea Arhivei Statului se iau în Ianuarie 1832. Ea depindea de Ministerul Justiției (Marea Vornicie a Dreptății), care stabilește primul regulament în 26 Ianuarie același an sub titlul de „Instrucțiuni pentru arhivistul Statului”. Acest „arhivist” era Gheorghe Asachi.

În amândouă principatele Arhivele Statului au continuat să rămână instalate tot în localurile mitropoliilor respective, unde se concentrează astfel, pe lângă vechile depozite ale arhivelor domnești, mai întâi materialul vechilor dregătorii și apoi dosarele formate în registraturile noilor autorități.

Numai când au început să se depună și să se ordonească acest material arhivistic și-au dat seama și șefii arhivelor statului și autoritățile superioare de bogăția de material ce se păstrase din timpurile vechi, cu toate pierderile ce le-a suferit în cursul vremilor.

În scurt timp cantitatea depunerilor a ajuns atât de mare, încât localurile de la mitropolii au de-

venit neîncăpătoare și s'a emis ideea clădirii unor localuri speciale pentru Arhivele Statului,

De altfel pentru Arhiva Statului din Iași prevedea însuși Regulamentul Organic al Moldovei să fie „încurtea domnească o înadinsă cuviincioasă zidire”, dar dispoziția aceasta nu s'a realizat. De aceea Asachia cerut în 1835 să se clădească un local propriu, însă și această încercare a rămas fără rezultat.

În Țara Românească problema localului s'a pus la 1832, când a și fost însărcinat un ofițer de geniu să facă planul clădirii. Dar și aici a rămas ne-rezolvată.

Din aceste motive, în amândouă principatele Arhivele Statului sunt nevoite să se mute mereu dintr'un local într'altul, până când pe Ia 1853 cea din București se stabilește pentru un timp mai îndelungat la mănăstirile Radu-Vocea Antim, iar cea din Iași în Palatul Administrativ (1844).

Materialul care s'a depus în primii ani la Arhivele Statului se compunea mai ales din condici și dosare începând de pe la 1770 și până la 1832. Acte și documente mai vechi (hrisoave domnești, porunci, zapise, etc.) nu erau decât foarte puține, căci depozitele vechi de astfel de acte și documente ce existau la fiecare mitropolie au rămas și mai departe separate acolo.

Arhiviștii statului au intervenit de repetite ori ca și aceste depozite, cari erau de cea mai mare importanță pentru cunoașterea trecutului nostru, să fie depuse la Arhivele Statului, dar n'au reușit. Gh. Asachi cerea ca și mănăstirile și celelalte instituții publice, precum și particularii să fie obligați a depune acolo actele și documentele lor vechi, măcar în copii autentice. Mai mult, el propune încă în 1832 ca guvernul să intervină la statele vecine să libereze copii de pe documentele privitoare la Români, ce se găsesc în arhivele acestor state. Se înțelege că nici unul din aceste deziderate nu s'a realizat.

Cu toate acestea afluența de depuneri dela noile autorități ale principatelor ajunsese la un moment atât de mare, încât s'a simțit nevoia de o selecționare a materialului arhivistice. În acest scop s'au unit la 1844 în Țara Românească și la 1853 în Moldova, câte o comisie, care avea să aleagă actele, condicile și dosarele *trebnice*, adică acelea cari meritau să fie păstrate pentru posteritate, de cele *netrebnice*, cari puteau fi distruse. Norocul a fost că aceste comisii nu și-au luat rolul în serios și n'au distrus materialul netrebnic, astfel că pe urmă s'au putut găsi în acest material o mulțime de documente importante pentru cunoașterea trecutului.

Spre a se putea asigura buna orânduială, care este una din condițiile esențiale ale oricărei arhive, materialul a fost grupat în Arhiva Statului din București în trei „despărțiri” 1. „Documenturi și contracturile” (secția istorică); 2. „Hărțile administrației treburilor din lăuntru” (secția administrativă); 3. „Hărțile judecătorilor” (secția judecătorească).

Arhiva din Iași avea numai două despărțiri („dulapuri”) 1. „Acturile pământului, venite din afara și din năuntru țării, în pricini și legiuri obștești”; 2. „Acturile pricini particulare”.

De asemenea în amândouă principatele s'au luat măsuri pricepute în privința modalității depunerii materialului dela autorități, în privința clasării lui sistematice „încă să nu mijlocească zăbavă de a se găsi, când se va cere, vreo hârtie sau vreo delă” (dosar) și în privința conservării acestui material în bune condiții.

În sfârșit, s'au autorizat șefii arhivelor să libereze copii autentice după actele aflătoare în depozite.

Dar toate aceste bune măsuri se loveau de o dificultate, ce multă vreme n'a putut fi înlăturată: lipsa de localuri proprii și suficiente de încăpătoare în cari arhivele să poată fi aranjate în mod definitiv. În lipsa acestor localuri nu se putea nici orânduiala materialului în mod sistematic și conserva în condiții bune, nici asigura depunerile ulterioare la intervalele fixate de Regulamentul Organic.

La aceasta s'a mai adăugat un alt inconvenient: șefii arhivelor din amândouă principatele n'au fost totdeauna oameni de specialitate.

Astfel găsim în Țara Românească personalități ca Eliade Rădulescu și Grigore Alexandrescu, în Moldova literați ca Gh. Asachi și Gh. Sion, figurând printre șefii acestor instituții. Cu toată superioritatea lor în alte domenii, de sigur nu erau de loc indicați să conducă arhive de stat.

c) *Dela Unire până la întregirea Neamului.*

Era natural ca din momentul în care cele două principate românești s'au unit într'un singur stat, România, să se unifice și administrațiile Arhivelor Statului din fostele două principate într'o direcție generală. Aceasta s'a făcut în Martie 1862, numindu-se cel dintâi director general în persoana colonelului Grigore Bengescu II, fost ministru al cultelor sub Barbu Știrbei. În Noembrie același an s'a promulgat un nou regulament al Arhivelor Statului, prin care această instituție era pusă sub dependența Ministerului Instrucțiunii publice și Cultelor, avea sediul și depozitele principale în București, iar depozitele din Iași purtau numele de „arhiva sucursală”.

Odată cu această unificare Arhivele Statului au avut prilejul să și completeze materialul cu o depunere extrem de importantă: actele, documentele și condicile mănăstirilor închinare, cari până atunci fuseseră conservate la Mitropolie de către așa numita „Comisie documentală” ce funcționa încă din 1842. Doi ani în urmă, după ce s'au secularizat averile mănăstirești s'au depus la Arhivele Statului și actele, documentele și condicile mănăstirilor închinare, cari fuseseră date în grija altor două comisii, una în Iași și alta în București, însărcinate să controleze drepturile de proprietate și privilegiile acelor mănăstiri. Astfel s'au încorporat

Biserica Mihail Vodă, din curtea Arhivelor Statului cloșchea

și vechile depozite de documente istorice, ce se păstrasera până atunci separat la cele două mitropolii și totodată și cea mai mare parte din arhivele mănăstirești.

În chipul acesta s'a format la Arhivele Statului un depozit de cea mai mare valoare istorică, care cuprindea informații și date neprețuite pentru cunoașterea trecutului mai îndepărtat al celor două principate.

De oarece acest material s'adăugase secției istorice, aceasta a primit numele de „despărțirea istorică și așezămintelor publice”, iar celelalte două despărțiri: administrativă și judecătorească, s'au unit într'una singură cu numele: „Despărțirea de stat sau administrativă, judecătorească și legislativă”.

Arhiva sucursală din Iași nu avea o secție istorică, ci numai depozite administrative și judecătorești.

Se înțelege că această organizare nouă a reclamat mărirea numărului funcționarilor; astfel în loc de 8 funcționari câți erau înainte la amândouă arhivele, avem de acum la direcția generală 20, iar la sucursala din Iași 3.

Dar marea număr de documente vechi, scrise în mare parte în limba slavă, iar altele în grecește, pe lângă cele românești, au pus o problemă nouă direcției Arhivelor Statului: pregătirea de funcționari specialiști în paleografia slavă, română și greacă.

Această problemă a căutat să o rezolve încă primul director general, Gr. Bengescu (1862—1864) prin înființarea unui institut de paleografie, ce urma să fie organizat după modelul vestitei École des Chartes din Paris. El însă a pus înființarea acestui institut în funcțiune de localul propriu ce intenționa să clădească pentru Arhivele Statului și cum acest local nu s'a putut ridica nici de astă dată, a căzut și proiectul înființării institutului de paleografie.

Urmașul său, Cezar Boliac (1864—1866) are meritul de a fi reușit să achiziționeze un local definitiv pentru Arhivele Statului din București, la mănăstirea Mihail-Vodă, care devenind, în urma secularizării, proprietatea statului, putea fi mai ușor restaurată pentru trebuințele arhivelor, și în adevăr, în Mai 1866, puțin timp înainte de a se retrage din postul de director general, Boliac a reușit să mute definitiv Arhivele Statului în acest local, deși numai în parte reparat.

Câțiva ani în urmă și arhiva din Iași s'a fixat definitiv în palatul administrativ de acolo, iar când acesta a început să fie restaurat, a trecut la mănăstirea Golia, unde se află și astăzi.

Noul director general, Gr. Manu (1866—1871) a reluat chestiunea înființării unei școli pentru pregătirea personalului de specialiști și în același timp a căutat să rezolve și chestiunea arhivelor județene.

La început Arhivele Statului, atât cele din Țara-

Românească, cum și cele din Moldova, primiau și actele și dosarele administrațiilor județene și comunale. Dar pe la 1841 materialul arhivistic depus ajunsese în cantitate atât de mare, încâta trebuit să se suspende pe viitor depunerile autorităților județene și comunale. Această suspensiune a continuat și după înființarea direcției generale, iar arhivele județene și comunale din cauza lipsei de localuri și de îngrijire au început să se distrugă ori să se înstrăineze.

Ca un prim remediu pentru salvarea lor s'a creiat în 1862 un post de „inspector al arhivelor din districte”, care s'a încredințat unui om foarte capabil, D. G. Florescu, dar netrecându-se postul în buget, acesta n'a funcționat decât o lună.

Atunci s'a căutat să se prevadă în regulamentul Arhivelor Statului, ce s'a întocmit în acelaș an, înființarea de arhive județene, cari urmau să fie puse tot sub supravegherea direcției generale. Dar ele nu s'au înfăptuit nici acum, nici sub Boliac.

Fața de această situație Gr. Manu a propus în Octombrie 1870, ca pentru organizarea arhivelor județene să se facă apel la consiliile județene, cerându-le să înscrie în bugetele anului viitor *fondurile* necesare pentru aceasta. Dar cu tot apelul Ministerului, dintre toate județele țării numai 5 au votat creditele necesare în acest scop, astfel că nici de data aceasta planul dorit nu s'a realizat.

În legătură cu acest proiect, Gr. Manu punea înființarea, pe lângă direcția generală, a unei școli de paleografie, în care să se pregătească funcționarii specialiști și pentru Arhivele Statului și pentru cele județene. Dar căzând încercarea cu înființarea arhivelor județene, a rămas nerealizată și ideea școlii.

În schimb Gr. Manu reușit să înființeze pe lângă direcția generală o bibliotecă de specialitate, care a adus multe servicii instituției arhivelor.

După retragerea lui a fost numit director general Constantin Aricescu (1871—1876), care are meritul de a fi început cel dintâi să publice cataloage de actele și documentele din depozitele Arhivelor Statului, sub titlul de : *Revista istorică a Arhivelor României. Indice de documentele aflate în Arhiva*

Statului și nepublicate încă. Au apărut 2 broșuri (1874), care au fost precedate de *Condica de venituri și cheltuelia visteriei dela 7202-7212 (1694-1704)* publicată în 1873. Este adevărat că la 1860 P. Teulescu, funcționar la Arhivele Statului, începuse să publice *Arhiva Română. Documente istorice*, dar această broșură care nu s'a mai continuat, era o publicație de documente, nu era un catalog.

La 1876 Aricescu a fost înlocuit la Arhivele Statului prin învățatul profesor universitar B. P. Hasdeu, marele filolog și istoric de mai târziu. Pentru cercetările sale științifice Hasdeu a găsit în bogatele depozite de acte și documente un izvor nesecat de informații, pe care

l-a utilizat din belșug, dând la lumină opere capitale ca *Cuvente den bătrâni și Arhiva istorică a României*. Chiar și pentru lucrările sale literare genialul scriitor a făcut apel adeseori la acest izvor.

Dar interesele instituției nu le-a susținut cu tot devotamentul ce-l merita învățatul care făcea atât de des apel la probele documentare în lucrările sale științifice, ținea arhivele închise pentru alții. Localul, care nu fusese decât în parte reparat la 1866, începuse a se deteriora complect și distinsul savant, aproape totdeauna în conflict cu autoritățile superioare, nu putu obține fondurile

Scara dela Muzeul Arhivelor Statului

necesare pentru restaurarea lui. În schimb, după proclamarea regatului s'au făcut mereu planurile construirea unei clădiri mărețe, pentru care nu s'au găsit niciodată fondurile necesare. Ideea școlii de paleografie a fost reluată de Hasdeu și el ajunsese să fixeze chiar și obiectele de studiu și profesorii cari trebuiau să le predea, dar cu toate acestea școala nu s'a înființat. În sfârșit, biblioteca începută de Gr. Manu a fost îmbogățită cu numeroase opere filologice și istorice, dar cu prea puține lucrări de arhivistică, paleografie și diplomatică, după cum s'ar fi cerut pentru o bibliotecă de arhive.

B. P. Hasdeu a fost prea mare pentru instituția pe care a condus-o timp de 25 de ani și de aceea arhivele au profitat prea puțin pe urma lui. Inșuşmateria arhivistica a avut mult de suferit în ultimul timp al administrației sale.

Când în anul 1900 B. P. Hasdeu a ieșit la pensie, direcția Arhivelor Statului a fost încredințată altui distins profesor universitar, D. Onciul, care ocupa catedra de istoria veche a Românilor, de când creată la facltatea de litere.

Prima problemă ce se punea noului director general era a localului, care se ruinase atât de rău. Încaț materialul arhivistic era în pericol de a se deteriora complet.

D. Onciul a reușit să rezolve această problemă foarte repede și într'un mod cu totul satisfăcător, ajutat fiind de inimosul și bine intenționatul ministru al instrucțiunii și cultelor, Dr. C. Istrati. Deși țara suferea de o criză financiară acută, Dr. C. Istrati a știut să găsească fondurile necesare pentru restaurarea unei aripi a fostei mănăstiri Mihai-Vodă, iar miniștrii următori au ajutat și ei

continuarea restaurării complete a localului.

Apoi D. Onciul a început lucrarea grea și meticuloasă de aranjare și clasare a materialului în noile depozite, amenajate după toate cerințele arhivisticii moderne.

El s'a gândit și la școala de paleografie, dar a preferat să o înlocuiască cu seminarul de paleografie ce-l făcea cu studenții săi.

În sfârșit, a încercat să facă și o lege de organizare a Arhivelor Statului, căci instituția aceasta importantă funcționa tot pe baza Regulamentului Organic; dar n'a avut putința să o prezinte Parlamentului.

Cu prilejul Războiului pentru întregirea neamului (1916-3918) Arhivele Statului au suferit o pierdere foarte mare : toate actele și documentele anterioare veacului al XVIII-lea, cum și condicile și manuscrisurile mai de valoare încărcate în 30 de lăzi mari, au fost evacuate în Rusia, de unde nu s'au înapoiat nici până astăzi. A fost cea mai grea pierdere pe care au suferit-o vreodată arhivele noastre. În schimb materialul rămas în depozite a fost păzit de Onciul, în tot cursul ocupației dușmane, cu toată grija și cu toată

Muzeul : salado expoziția stampelor

energia.

d) *Dela întregirea Româniipână astăzi.*

După întemeierea României-MarD. Onciul n'a mai trăit decât patru ani. În acest timp, deși bolnav, el a avut norocul să îndeplinească două acțiuni mari în interesul Arhivelor Statului :

1. A descentralizat organizația acestei instituții, întemeind arhive sucursale în capitalele teritoriilor românești alipite: la Cluj, Chișinău și Cernăuți.

2. A luptat pentru recuperarea arhivelor acestor teritorii, cari conform tratatelor de pace urmau să intre în posesiunea noastră. În special a reușit printr-o convenție încheiată cu guvernul republicii austriace să asigure achiziționarea arhivelor Bucovinei aflătoare în Austria.

Când în primăvara anului 1923 D. Onciul își dădu obștescul sfârșit, direcția generală a Arhivelor Statului s'a încredințat d-lui Alex. Lapedatu, profesor universitar la Cluj și unul dintre cei mai de seamă învățați ai noștri. D-sa însă n'a primit acest post decât pentru scurt timp și demisionând, a fost numit director general scriitorul acestor rânduri.

Începând să funcționez la 1 Noembrie 1923, am căutat de o parte să realizez dezideratele pe cari de atâta vreme le urmăriseră predecesorii mei, fără a le fi putut realiza, iar de alta parte să dau instituției îndrumarea potrivită cu noua stare de lucruri din țară și cu progresele științei arhivistice.

Conduc de aceste gânduri am început să public încă în primăvara anului 1924 o revistă de specialitate: *Revista Arhivelor*, care urmărește promovarea tuturor științelor în legătură cu materialul arhivistic: arhivistică, sigilografia, paleografia, diplomatica, heraldica, instituțiile vechi românești, etc. Ea este și un organ de propagandă pentru cultivarea acestor științe și un periodic unde funcționarii specialiști ai arhivelor să-și poată publica cercetările lor.

În toamna aceluiaș an am putut deschide mlaștină școlară de arhivistică și de paleografie, care are de scop pregătirea științifică a personalului de arhive și în acelaș timp formarea de funcționari speciali pentru bibliotecile publice și de experți grafici pe lângă instanțele judecătorești.

A urmat organizarea Muzeului Arhivelor, care prin expozițiile de documente, sigilii și stampe contribuie la educarea publicului în sensul de a cunoaște și respecta vechile noastre documente și monumente istorice. În legătură cu aceasta Arhivele Statului au început să publice miniaturile și ornamentele din documentele noastre vechi sub titlul de *Documente de miniaturistică românească*. De asemenea s'au pus bazele unei colecții de mulaje sigilografice, care urmărește să cuprindă exemplare caracteristice de sigilii din toate țările și din toate timpurile.

În vederea răspândirii în cercuri cât mai largi a cunoștințelor relative la materialul arhivistic și la importanța arhivelor, s'au organizat în fiecare an conferințe publice cu subiecte în legătură cu aceste probleme. Spre a se da un imbold și mai mare acestei activități științifice și culturale, ce a început să se desfășoare la Arhivele Statului, am întrustat în jurul acestei instituții societățile și comisiile cari urmăresc scopuri asemănătoare. În primul rând Comisiunea Consultativă Heraldică, a cărei menire este să reînvie vechile noastre steme și arta noastră heraldică; apoi Societatea Numismatică Română, care se ocupă de vechile noastre monede și sigilii;

în sfârșit societatea „Bucureștii-Vechi” care urmărește cunoașterea trecutului Capitalei noastre; activitatea tuturor acestor societăți se bazează pe cercetări de documente și monumente istorice.

O altă preocupare a fost organizarea Arhivelor Statului conform cu situația nouă a României întregite și cu principiile arhivistice moderne. În acest scop am întocmit un proiect de lege pentru organizarea Arhivelor Statului, care fiind admis de ministrul instrucțiunii de atunci, d. dr. C. Angelescu, a fost votat de parlament și a devenit lege.

În alcătuirea lui am ținut seamă atât de proiectul de lege redactat de D. Onciul, cât și de experiența făcută în alte țări. S'a fixat astfel principiul descentralizării Arhivelor Statului, instituindu-se pe lângă arhivele centrale din București, arhive regionale în toate ținuturile cari au avut în trecut o oarecare autonomie. S'a asigurat, de altă parte, continuitatea depunerilor dela autoritățile statului, județelor și comunelor. S'au garantat drepturile și stabilitatea funcționarilor și s'a recunoscut activitatea științifică și culturală a Arhivelor Statului. Astfel s'au pus bazele legale ce de atâta vreme lipseau instituției noastre.

În sfârșit, o problemă de o importanță capitală ce s'a pus după întregirea României este recuperarea arhivelor teritoriilor anexate dela fosta monarhie austro-ungară. Prin tratatele de pace dela Versailles, Saint-Germain și Trianon se cuvin României atât arhivele administrative, cât și arhivele istorice din teritoriile alipite și anume și în baza principiului provenienței, și în baza principiului pertinentei, cum și cele ce au raport direct cu istoria acestor teritorii.

Spre a putea obține aceste arhive România, ca și celelalte state succesoare ale monarhiei austro-ungare, trebuia să încheie convenții speciale atât cu Austria, cât și cu Ungaria. Tratatul cu Austria au mers mai ușor și prin convenția încheiată la 5 Oct. 1921 am reușit să ne asigurăm arhivele Bucovinei ce se găsesc pe teritoriul austriac. Dar cu Ungaria tratativele s'au dus foarte greu, căci guvernele acestei țări au căutat prin toate mijloacele să ocolească executarea tratatului dela Trianon în ce privește arhivele. Nu numai noi, dar nici celelalte țări succesoare n'au putut obține până acum nici un rezultat favorabil și afară de unele arhive administrative, nici un fel de material arhivistic nu s'a putut aduce din Ungaria încercări am făcut în repetate rânduri atât singuri cât și împreună cu aliații noștri din Mica Antantă, dar până acum Ungurii n'au putut fi siliți să respecte tratatul de pace în această chestiune.

Și pentru noi paguba este cu atât mai mare, cu cât în Ungaria au fost transportate după 1868 toate arhivele Transilvaniei și Banatului cari conțin cel mai bogat și mai prețios material documentar pentru cunoașterea istoriei Românilor din aceste regiuni. Iar de altă parte, cu cât trece mai multă vreme fără să putem obține acest material, cu atâta

recuperarea lui devine mai problematică. De altfel în ultimul timp Ungurii nici nu mai permit cercetătorilor români să studieze în arhivele lor.

Față de această îndărătnicie și rea voință numai o intervenție diplomatică foarte energică și făcută la un moment favorabil nouă poate să mai salveze materialul nostru arhivist din Ungaria și nenorocul nostru a fost, că în 1919, cu prilejul ocupării Budapestei de armatele românești, nu s'a găsit un comandant de oștire, care să fi ridicat toate arhivele Transilvaniei și Banatului, cari atunci erau așezate la o altă în vechiul local al Arhivei de Stat ungurești și să le fi transportat la noi, proprietarii de drept ai acestor arhive.

3. *Perspective pentru viitor.*

Propășirea viitoare a Arhivelor Statului depinde în cea mai mare parte de continuarea cu stăruință și energie și tot cu mai mare amploarea activității ce s'a desfășurat până acum la această instituție.

Legea de organizare asigură depunerile continue de material arhivist atât la arhivele centrale, cât și la cele regionale. Dar spre a se putea salva tot materialul ce merită a fi conservat pentru posteritate, este absolut necesar să se soluționeze cât mai neîntârziat problema localurilor arhivelor.

Astăzi au localuri proprii numai arhivele din București și Iași, dar și acestea au devenit insuficiente și trebuie neapărat mărite în cel mai scurt timp. Totodată este de cea mai imperioasă urgență să se construiască localuri proprii pentru arhivele din Cluj, Chișinău și Cernăuți.

Iar pentru ca organizarea să fie desăvârșită, vor trebui să se mai înființeze arhive regionale pentru Oltenia (la Craiova), pentru Secuime (la Târgu-Mureșului) și pentru Banat (la Timișoara).

De altă parte trebuie luate măsuri cât mai grabnice, ca materialul arhivist, ce se găsește la autoritățile statului județelor și comunelor, la autoritățile eclesiastice și militare, cum și cel din arhivele instituțiilor particulare și din arhivele familiale, să fie asigurat contra oricărei distrugerii sau înstrăinări. Trebuie obișnuit și publicul nostru cu ideea că un document sau un monument istoric este o avuție națională, în mâinele ori cui s'ar găsi; că instituțiile sau persoanele cari posedă astfel de obiecte sunt numai depozitarii lor vremelnici și că au datoria patriotică de a le păstra cu sfințenie, de a le pune la dispoziția oamenilor de știință și de a îngriji să nu se înstrăineze. De aceea o lege care să

precizeze chestiunea proprietății materialului arhivist, să reglementeze soarta materialului din registraturile și arhivele autorităților și să asigure materialul istoric din colecțiile particulare este de cea mai mare importanță și urgentă.

Afară de acestea, în clasarea și catalogarea materialului arhivist din depozitele Arhivelor Statului trebuie să se intensifice cât mai curând metodele cele noi. Cataloge pe fișe trebuie să se generalizeze pentru întreg materialul arhivist, iar de altă parte este absolut necesar să se întocmească și cataloagesecundare, tot pe fișe, cari să înlesnească cercetările de amănunte. Și această operație esențială se va putea face cu atât mai ușor, cu cât între funcționarii arhivelor centrale și regionale vor intra mai mulți absolvenți ai Școlii superioare de arhivistică și paleografie.

De asemenea înființarea de ateliere pentru fotografierea documentelor, pentru facerea de mulate de pe sigilii și pentru reproducerea miniaturilor și ornamentelor din documente este o problemă de cea mai mare urgență.

Dar în același timp apare ca o condiție de onoare științifică, ca să se înceapă în cel mai scurt timp publicarea periodică de cataloage ale materialului arhivist, spre a servi ca mijloace de informație sigură pentru toți cercetătorii din țară și străinătate,

În sfârșit, este o datorie patriotică superioară ca guvernele noastre să grăbească acțiunea pentru recuperarea arhivelor teritoriilor alipite, arhive ce se găsesc actualmente în Ungaria și Austria în-târzierea obținerii acestui extrem de important material arhivist, va duce la pierderea lui definitivă și la imposibilitatea de a cunoaște vreodată istoria poporului nostru din Transilvania, Banat și Bucovina.

Se înțelege că nu trebuie neglijată sub nici un motiv nici acțiunea pentru restituirea din partea Statului rusesc a depozitelor arhivistice trimise în cursul războiului la Moscova.

Iar paralel cu toate acestea să se dea toate mijloacele pentru continuarea pe o scară tot mai largă a activității științifice și culturale a Arhivelor Statului, începută în ultimii ani și menită să dea viață materialului arhivist, să promoveze cunoștințele despre trecutul nostru și să infiltreze în cercuri cât mai largi dragostea și respectul față de rămășițele culturale ale strămoșilor noștri.

CONST. MOISIL

Directorul general al Arhivelor Statului